

boek

Ondersteuningsstructuur erfgoededucatie onder de loep / M. van der Kaaij. - Amsterdam : Erfgoed actueel, 2000

VI p. ; 31 cm

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39
fax 020-638 52 39
e-mail bibliotheek@boekman.nl
internet www.boekman.nl

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Verlenging met 4 weken is mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

--	--	--

ONDERSTEUNINGSSTRUCTUUR ERFGOEDEDUCATIE ONDER DE LOEP

Inleiding

Erfgoed Actueel heeft in de maanden september, oktober en november 1999 gesprekken gevoerd over de ondersteuningsstructuur erfgoededucatie en mogelijke oplossingen om deze ondersteuningsstructuur te verbeteren. Als discussiestuk tijdens de gesprekken werd gebruik gemaakt van de Erfgoed Actueel-notitie *Cement tussen de stenen*, die in augustus 1999 was samengesteld op basis van een *quick scan* onder vertegenwoordigers uit het erfgoedveld en een rondetafelgesprek met sleutelfiguren uit de wereld van kunst- en cultuurbeleid, kunst- en cultuureducatie en het onderwijs.

Erfgoed Actueel bezocht alle provincies en de vier grote steden en sprak daar met de beleidsmedewerkers cultuur, soms samen met vertegenwoordigers uit het cultureel erfgoed-, en kunsteducatieveld. In deze gesprekken kwam de huidige ondersteuningsstructuur erfgoededucatie aan de orde en de veranderingen die men wil doorvoeren om deze structuur transparanter te krijgen. Ter sprake kwamen o.m. het aantal erfgoedprojecten van recente datum in het kader van Cultuur en School, de kwaliteit hiervan en de verhouding tot andere cultuureducatieprojecten. Ook was er aandacht voor de plannen van provincies en steden in het kader van Cultuur en School gedurende de komende cultuurnotaperiode. Cultureel erfgoed blijft immers één van de drie prioriteiten.

Landelijke initiatieven

Erfgoed Actueel voerde ook gesprekken over de ondersteuningsstructuur voor erfgoededucatie met landelijke organisaties als:

- de koepels van de museumconsulenten (LCM),
- de schoolbegeleidingsdiensten (WPRO),
- de Landelijke Werkgroep voor Regionale Geschiedenis,
- de rijksdiensten
- de koepelverenigingen voor het erfgoed (NMV, NCM, SNA, RAD en DIVA).

De laatstgenoemde koepelverenigingen geven prioriteit aan het bevorderen van de deskundigheid over het onderwijs bij hun leden. De rijksdiensten op hun beurt zien een taak voor zich weggelegd die samenhangt met hun positie als kenniscentra: vanuit deze positie nemen zij initiatieven voor regionale en landelijke projecten. Zo heeft de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) het project 'Van huis uit...Het Brabants verleden in de buurt' geïnitieerd. Bij de uitvoering van dit project waren de stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening (BRG) en de Schoolbegeleidingsdienst Noord-Oostelijk Brabant betrokken. Voor collectiebeherende Rijksdiensten is daarnaast een taak het toegankelijk maken van de eigen collectie voor de doelgroep onderwijs. Zo nam de Rijksarchiefdienst (RAD) het initiatief om een deel van zijn collectie voor eindexamenleerlingen te ontsluiten via Internet.

Enkele schoolbegeleidingsdiensten worden zich op dit moment bewust van de vele mogelijkheden die het gebruik van cultureel erfgoed biedt bij bijvoorbeeld omgevingsgericht onderwijs. Hun koepel, de WPRO, wil proberen samen met Erfgoed Actueel de scholen meer voorlichting te bieden over deze gebruiksmogelijkheden. De regionale historici, verenigd in de Landelijke Werkgroep voor Regionale Geschiedenis, vormen een belangrijke schakel met vrijwilligers en amateurverenigingen. Zij willen meer activiteiten ondernemen richting het onderwijs.

Provincies en steden

In de gesprekken met de provincies en steden blijkt dat de aandacht voor erfgoed binnen de cultuureducatie vergeleken met een jaar geleden opvallend is toegenomen. Ook zoekt men op dit moment naar mogelijkheden om de erfgoededucatie beter te structureren. Na 'een rondje door het land' zijn er grofweg twee modellen te signaleren:

- * oprichting van erfgoedhuizen met een educatieve taak
- * steunfunctie-instellingen voor zowel kunst- als cultuureducatie.

Optie 1: een erfgoedhuis

Een aantal provincies is bezig met de oprichting van erfgoedhuizen. De term erfgoedhuis blijkt echter in elke provincie op een andere manier te worden ingevuld, met andere partijen en andere taken. Vaak is er in een erfgoedhuis in ieder geval monumentenzorg ondergebracht, en daarbij een aantal andere reeds bestaande organisaties op erfgoedgebied die samengaan in een stichting of federatie. Binnen de meeste erfgoedhuizen ziet men een belangrijke rol voor publieksparticipatie en educatie en zal een consulent educatie worden aangetrokken. Men ziet vooral een coördinerende taak weggelegd voor deze consulent; gemeenten of culturele instellingen moeten verder voor invulling zorgen. In een aantal gevallen wil men als erfgoedhuis op het gebied van educatie gelijkwaardig worden aan een steunfunctie-instelling voor kunsteducatie. Het erfgoedhuis ontwikkelt dan de producten en de bemiddeling kan lopen via de kanalen van de steunfunctie-instelling. Andere taakverdelingen en gradaties in samenwerking zijn ook mogelijk. Bijvoorbeeld: in geval van "lokaal maatwerk" wordt door de erfgoedhuizen zelfstandig gewerkt, terwijl in het kader van grootschaliger projecten de producten in nauwe samenwerking met de steunfunctie-instelling voor kunsteducatie tot stand komen.

Utrecht is de voorloper op het gebied van erfgoedhuizen. Er bestaat al een aantal jaren de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed, waarbinnen de partners zoveel mogelijk samenwerken. De partners zijn:

- * Stichting Utrechtse Molens
- * Boerderijstichting Utrecht
- * Stichting Utrechtse Kastelen
- * Stichting Monumentenwacht Utrecht
- * Stichting Ondersteuning Musea
- * Stichting Stichtse Geschiedenis

Er is een museumconsulent pr en educatie die gedeeltelijk is vrijgesteld voor het project Cultuur en School en de helft van het Cultuur en Schoolgeld gaat naar erfgoedprojecten. De vrijstelling van de museumconsulent en verdeling van het budget heeft er voor gezorgd dat er in deze provincie evenveel cultuur- als kunstprojecten worden aangeboden. Het LCM is groot voorstander van deze constructie. In de provincie Utrecht is men op dit moment tegen het onderbrengen van erfgoed bij een steunfunctie-instelling voor kunsteducatie: er is pas samenwerking mogelijk als erfgoed volledig is geëmancipeerd en zover is het nog niet.

In Zeeland wordt in 2001 Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland opgericht. Een aantal bestaande organisaties gaan op in dit erfgoedhuis: Stichting Monumentenwacht, de provinciaal archeoloog, museumconsulent, historicus, consulent natuurbehoud en consulent dialecten. Een belangrijke taak van dit erfgoedhuis wordt cultuurparticipatie en educatie. Het gebouw waarin het Erfgoedhuis wordt gevestigd heeft bijvoorbeeld ook een eerstelijns tentoonstellingsfunctie.

Samenwerkingsverbanden met de toeristenbranche worden ook wenselijk geacht. Erfgoededucatieprojecten zullen door het erfgoedhuis worden ontwikkeld en SCOOP (de provinciale steunfunctie-instelling voor kunsteducatie) zal bemiddelen. Scholen krijgen echter ook een belangrijke rol bij de uitvoering van de cultuurprojecten.

Ook in Zuid-Holland is er een erfgoedhuis in oprichting met alle erfgoedpartijen. Men ziet taken o.a. op gebied van educatie, en er zal een consulent voor worden aangetrokken. Dit erfgoedhuis moet op het terrein van educatie een gelijkwaardige organisatie worden naast Kunstgebouw, de provinciale steunfunctie-instelling voor kunsteducatie. Voor grootschaliger projecten zal intensief met Kunstgebouw samengewerkt worden. Onlangs is ook de voormalige Vereniging Cultureel Erfgoed Zuid-Holland tot het Erfgoedhuis toegetreden. Hiermee is nu ook de museumsector als belangrijk onderdeel in het Erfgoedhuis Zuid-Holland vertegenwoordigd. Reeds aanwezig waren de sectoren geschiedbeoefening, monumentenzorg, industrieel erfgoed, cultuur(historisch toerisme), volkscultuur en educatie.

Als taken krijgt het Erfgoedhuis Zuid-Holland:

- * advies en voorlichting
- * PR
- * databeheer
- * faciliteiten (verhuur en beheer, detachering van personeel, dienstverlening)
- * organisatie van projecten en evenementen
- * overlegplatform en cultuurhistorische broedplaats.

In Drenthe is men al langer bezig met het oprichten van een erfgoedhuis, maar de uiteindelijke vorm is op dit moment nog niet helder. Ook hier wordt educatie een taak binnen het erfgoedhuis. Enkele jaren geleden was in Drenthe de Stichting Kunst en Cultuur nog zeer actief, maar de verschillen tussen de kunst- en cultuureducatiewereld bleken niet te overbruggen. Daarom heeft er een defusie plaatsgevonden, zodat Stichting Kunst en Cultuur zich alleen nog bezighoudt met ontwikkelen en bemiddelen van kunstprojecten, vooral voor het primair onderwijs.

Optie 2: één steunfunctie-instelling voor kunst en cultuur.

In de provincie Overijssel is de Stichting Kunst en Cultuur Overijssel (KCO) bemiddelaar voor kunst en cultuur voor primair en voortgezet onderwijs. KCO is het centrale instituut voor informatie, advies, bemiddeling en projectontwikkeling op een breed terrein van kunst en cultuur in Overijssel. De afdeling Kunst op School, die betrokken is bij producten in het kader van Cultuur en School doet veel aan netwerkvorming en projectbegeleiding op het gebied van cultuureducatie. Daarbij ziet zij zich niet als ontwikkelaar en vindt zij dat de betrokken instellingen zelf hun producten moeten ontwikkelen. Er wordt een behoorlijk aantal erfgoedprojecten aangeboden. KCO heeft overigens een eigen afdeling Erfgoed, met veel aandacht voor cultuurbeheer, musea en streekhistorie. Deze afdeling zorgt voor de inhoudelijke inbreng bij (het beoordelen van) erfgoededucatieprojecten. Monumentenzorg bevindt zich echter buiten KCO, bij Het Oversticht.

In Limburg heeft het Bureau Cult een ontwikkel- en distributiefunctie voor kunsteducatie en grootschalige erfgoedprojecten (die door scholen met bussen worden bezocht). De ontwikkeling van kleinschaliger projecten wordt overgelaten aan het Monumentenhuis en het Limburghuis in oprichting. Het Monumentenhuis Limburg is een samenwerkingsverband tussen de particuliere monumentenorganisaties in Limburg, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ), de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en de provincie Limburg. Het Limburghuis in oprichting verenigt partijen als het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, het Limburgs Museum, de Vereniging Veldeke Limburg alsmede amateurverenigingen, plaatselijke archieven, musea en oudheidkamers. Het bijeenbrengen van consultants vanuit deze verschillende bloedgroepen moet de ontwikkeling bevorderen van een geïntegreerde visie en geïntegreerde activiteiten, onder meer op het gebied van educatie.

In Gelderland zijn gedurende de eerste periode Cultuur en School de middelen en inspanningen m.b.t. de prioriteit 'cultureel erfgoed' gebundeld in één project met de naam 'Aanraken mag'. Partners in de provincie waren de steunfunctie-instelling Edu-art voor projectcoördinatie, contact met de scholen, educatieve inbreng en logistiek; Gelders Oudheidkundig Contact (GOC) voor de inhoudelijke ontwikkeling en educatieve inbreng en contacten met de musea en de Stichting Kunst en Cultuur Gelderland (KCG) voor coördinatie op afstand. Het project is aangegrepen om netwerken op te zetten: tussen instellingen en scholen, met Edu-art en GOC als intermediairs. Het project krijgt een vervolg in twee fasen. Daarnaast wil Gelderland in de volgende periode Cultuur en School actief werk maken van de ondersteuningsstructuur cultuureducatie. Daarbij zal de ondersteuning van de erfgoededucatie een belangrijke rol spelen. Edu-art en GOC zijn gevraagd hiertoe samen plannen te maken, waarbij het GOC wordt gevraagd zijn aandacht te verbreden in de richting van archieven. Het onlangs opgerichte Gelders Archeologisch Centrum, die ook een educatieve taak heeft, zal hierbij waarschijnlijk worden betrokken. Op dit moment organiseert GOC cursussen voor consultants van Edu-art.

Opvallend is de situatie in de grote steden. Hier bevinden zich vanoudsher sterke centra voor kunsteducatie, die tevens een tweedelijnsfunctie vervullen. Ze hebben uitstekende relaties naar het onderwijs. Het lijkt kansrijk voor het cultureel erfgoed bij deze sterke organisaties aansluiting te zoeken. Tot nu toe is cultureel erfgoed binnen de Cultuur en School-plannen altijd enigszins buiten de boot gevallen. Van de kant van de centra voor kunsteducatie bestaat de bereidheid dit voor hen nieuwe terrein op te pakken en hiervoor deskundigheid aan te trekken. Een goed voorbeeld is Rotterdam waar de Stichting voor Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR) heeft besloten voor de cultuurhistorie een apart netwerk te organiseren met het gemeentearchief, het Historisch Museum Rotterdam en Maritiem Museum Prins Hendrik en scholen. In Den Haag denkt het Koorenhuis aan de mogelijkheid om (tijdelijk) een persoon aan te trekken die een plan maakt voor enkele erfgoedprojecten speciaal voor de basisvorming. Men is hier van mening dat het gegeven dat het binnen de scholen vooral de vaksecties geschiedenis en aardrijkskunde zijn die men moet benaderen. Bij de projecten zullen vooral kleinere musea en andere instellingen worden betrokken die niet beschikken over een eigen educatieve structuur. Ook in Amsterdam heeft men plannen om voorzichtig meer met erfgoed te gaan doen. Ook hier vindt men dat de doelgroep voor erfgoededucatieprojecten voor het voortgezet onderwijs een andere is dan die voor kunsteducatieprojecten. Ook de stad Utrecht heeft dergelijke plannen.

Amsterdam heeft zich tot doel gesteld om 'met weinig middelen nieuwe vaksecties op scholen te bereiken met cultuureducatieprojecten'. Gekeken wordt of de uitvoering van een pilot project gelegd moet worden bij bijvoorbeeld Kunstweb of het Amsterdams Historisch Museum of zelfs bij een geheel nieuwe (al dan niet tijdelijke) institutie.

In het algemeen komt men zowel in de provincies als de grote steden tot de conclusie dat het aantrekkelijk is ten minste de kunstmenu's voor het basisonderwijs van de steunfunctie-instellingen uit te breiden tot cultuurmenu's, waarbij cultureel erfgoed projecten in het aanbod worden opgenomen.

Andere modellen op het gebied van erfgoedinfrastructuur

In Noord-Brabant bemiddelt Brabants Instituut Steunfunctie Kunstzinnige Vorming, resp. School en Kunst (BISK) voor kunst en cultuur, en ontwikkelt de Stichting Brabants Regionale Geschiedschrijving (BRG) samen met het veld projecten op erfgoedgebied. In Brabant blijken schoolbegeleidingsdiensten een rol te kunnen spelen bij het ontwikkelen van erfgoedprojecten.

In Noord-Brabant zijn plannen voor een erfgoedhuis. Dit zou gevestigd moeten worden in het Noord-Brabants Museum. In ieder geval zouden daarin te vinden zijn:

- * Kring van archivariissen in Noord Brabant
- * Brabantse Museumstichting
- * BRG
- * Archeologische sector

Opname van de monumentenwacht en het Monumentenhuis (nu gevestigd in resp. Vught en Geertruidenberg) is vooralsnog niet aan de orde. Ook hier is sprake van een historisch gegroeide situatie.

BRG heeft voor de komende periode een subsidie gekregen om aan de hand van één erfgoededucatie-project uit te zoeken hoe met de erfgoedorganisaties voor de ontwikkeling enerzijds en BISK en het Centrum voor Amateurkunst (CVA) voor de distributie anderzijds de ideale samenwerkingsvorm kan worden gecreëerd.

Flevoland heeft vier steunfunctie-instellingen. Het gaat om tweedelijns instellingen die alleen ondersteuning geven aan kunsteducatie voor basis- en speciaal onderwijs. Cultuur en School heeft in Flevoland uitsluitend betrekking op het voortgezet onderwijs en is gericht op kunst en cultureel erfgoed. Speciaal hiervoor is de Stichting Cultuureducatie Flevoland opgericht. Deze stichting maakt een jaarlijks projectplan en voert, samen met de steunfunctie-instellingen, de projecten ook uit. Voor het projectplan is instemming van de steunfunctie-instellingen en overleg met de scholen voor voortgezet onderwijs vereist.

Eind 1999 is onderzoeksbureau BART in opdracht van de provincie een evaluatie-onderzoek begonnen. Dit onderzoek heeft zowel betrekking op de activiteiten van steunfunctie-instellingen, de Stichting Cultuureducatie Flevoland als de scholen. Op basis van dit onderzoek zal het provinciaal bestuur een uitspraak doen over de omvang en wijze van ondersteuning van primair, speciaal en voortgezet onderwijs in de toekomst.

De provincie Friesland is zich nog aan het oriënteren of erfgoededucatie bemiddeld moet gaan worden via de steunfunctie-instelling Kunstwerk of via een nieuw op te richten organisatie-verband analoog aan de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed in

Utrecht. In ieder geval wordt het belangrijk gevonden dat er een bemiddelende organisatie is, die niet ook zelf erfgoedproducten ontwikkelt. Op dit moment speelt de Gemeenschappelijke Centrale Onderwijsbegeleidingsdiensten (GCO) een rol bij de implementatie van erfgoedprojecten. Het Ryksargyf in Friesland, gemeentearchieven en bibliotheken werken op dit moment al nauw samen op gebied van publieksbereik en dus ook cultuureducatie.

In de Noord-Holland wil men de komende periode de steunfunctie-instellingen voor kunsteducatie gaan reorganiseren. Ook hier is aan de erfgoedkant sprake van een historisch gegroeide situatie. Er is een erfgoedhuis opgericht voor monumentenzorg en archeologie, dat op dit moment geen educatieve taak heeft. Een andere organisatie, de Stichting Museaal en Historisch Perspectief, verenigt de provinciale museumconsulenten, de consulent behoud en beheer en de consulent regionale geschiedbeoefening.

De archieven blijven bij de meeste bovengenoemde varianten buiten beeld. Archieven zijn zich op dit moment aan het oriënteren op de mogelijkheden voor het onderwijs. In een aantal provincies wil men regionale historische centra ontwikkelen in samenwerking met bijvoorbeeld bibliotheken en historische musea. Dit is, zoals reeds beschreven, in Friesland het geval.

In Groningen werkt de provincie samen met diverse gemeenten aan het opzetten van streekarchieven. Deze zullen moeten uitgroeien tot streekhistorische centra. Het Rijksarchief Groningen krijgt in deze opzet de rol van 'academisch ziekenhuis', de streekarchieven kunnen in deze beeldspraak worden gezien als de 'huisartsen'.

Conclusie

Het 'Utrechts model' blijkt in de praktijk goed te werken, en is mede succesvol door het feit dat de verdeling van de Cultuur en Schoolgelden voor de helft naar de prioriteit erfgoed gaat. De aanpak in Utrecht is erg arbeidsintensief. Er zijn in de overige provincies op dit moment weinig museumconsulenten die zoals in Utrecht voor educatie vrijgesteld kunnen worden. Het is essentieel dat in de toekomst binnen de provincies educatieve formatie beschikbaar komt.

In veel provincies zijn erfgoedhuizen aan het ontstaan. Daar kunnen één of meerdere consulenten grote lijnen uitzetten voor projecten voor zowel primair als voortgezet onderwijs die verder op niveau van erfgoedinstellingen en scholen moeten worden uitgewerkt. De helft van het Cultuur en School-budget zou besteed moeten worden aan het ontwikkelen van erfgoedprojecten, waarbij eventueel voor logistieke deskundigheid aansluiting kan worden gezocht bij de provinciale steunfunctie-instelling voor kunsteducatie.

Sommige provincies hebben één steunfunctie-instelling voor zowel kunsteducatie als erfgoededucatie. De meest heldere variant hierbij is een steunfunctie-instelling die alleen bemiddelt en niet zelf ook producten ontwikkelt, om zo vermenging van belangen te voorkomen. Zowel in woord als in daad dient erfgoed binnen zo'n steunfunctie-instelling een aan kunsteducatie gelijkwaardig aandeel te krijgen, bijvoorbeeld door het aanstellen van meerdere consulenten erfgoededucatie en door bijvoorbeeld de helft van het Cultuur en School-geld aan erfgoedprojecten voor zowel primair als voortgezet onderwijs te besteden. Dit kan bijvoorbeeld door een kunst- en cultuurmenu samen te stellen, met zowel kunst- als erfgoedonderwerpen.

MvdK, 9 februari 2000